

Qayimov Laziz Mirzo o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti
maktabgacha va boshlang'ich ta'lim
pedagogikasi kafedrası o'qituvchisi p.f.f.d. (PhD)
lazizqayimov96@gmail.com

RAQAMLI TA'LIM VA MASOFAVIY O'QITISHNING UZLUKSIZ TA'LIMDAGI O'RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli ta'lim va masofaviy o'qitishning uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rni keng yoritilgan. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga ta'siri, masofaviy o'qitishning afzalliklari va muammolari, shuningdek, uzluksiz ta'lim sifatini oshirishdagi innovatsion imkoniyatlar ilmiy asosda tahlil qilingan. Maqolada milliy va xalqaro tajribalar qiyosiy o'rganilib, raqamli ta'limning samaradorligini oshirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Boshlang'ich ta'limdan oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarda raqamli vositalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatları ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, masofaviy o'qitish, uzluksiz ta'lim, innovatsion texnologiyalar, elektron ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, onlayn ta'lim, raqamli pedagogika, ta'lim samaradorligi, sun'iy intellekt.

THE ROLE OF DIGITAL LEARNING AND DISTANCE LEARNING IN CONTINUING EDUCATION

Annotation. This article extensively covers the role of digital education and distance learning in the continuing education system. The impact of digital technologies on the educational process, the advantages and problems of distance learning, as well as innovative opportunities for improving the quality of continuing education are scientifically analyzed. The article provides a comparative study of national and international experiences and develops methodological recommendations for improving the effectiveness of digital education. Theoretical and practical aspects of using digital tools at all levels from primary to higher education are shown.

Keywords: digital education, distance learning, continuing education, innovative technologies, e-learning, information and communication technologies, online education, digital pedagogy, educational effectiveness, artificial intelligence.

РОЛЬ ЦИФРОВОГО ОБУЧЕНИЯ И ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В НЕПРЕРЫВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В статье подробно рассматривается роль цифрового образования и дистанционного обучения в системе непрерывного образования. Научно анализируется влияние цифровых технологий на образовательный процесс, преимущества и проблемы дистанционного обучения, а также инновационные возможности повышения качества непрерывного образования. В статье проводится сравнительный анализ отечественного и зарубежного опыта и разрабатываются методические рекомендации по повышению эффективности цифрового образования. Показаны теоретические и практические аспекты использования цифровых инструментов на всех уровнях образования – от начального до высшего.

Ключевые слова: цифровое образование, дистанционное обучение, непрерывное образование, инновационные технологии, электронное обучение, информационно-коммуникационные технологии, онлайн-образование, цифровая педагогика, эффективность образования, искусственный интеллект.

Kirish. Zamonaviy davrda ta'lim jarayoni jamiyatning barcha sohalarida kechayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari ta'sirida tubdan o'zgarib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, internet tarmoqlari, sun'iy intellekt, elektron platformalar va multimediy vositalari ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib, o'quvchi va talabalarning bilim olish jarayonini yangicha shaklda tashkil etishga imkon bermoqda. Xususan, raqamli ta'lim va masofaviy o'qitishning uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rni bugungi kunda nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb masalaga aylanib, butun dunyo mamlakatlari, jumladan O'zbekiston uchun ham muhim strategik yo'nalish sifatida qaralmoqda. Raqamli ta'lim an'anaviy o'qitish jarayonini to'ldiruvchi emas, balki uni yanada takomillashtiruvchi, o'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan bilim olish muhitini yaratadi. Bu jarayonda o'quvchi mustaqil ta'lim olish imkoniga ega bo'lishi, bilimlarni istalgan joyda va istalgan vaqtda egallashi mumkin. Masofaviy o'qitish esa geografik cheklovlarni bartaraf etib, bilim olish jarayonini keng imkoniyatlarga yo'naltiradi. Shuningdek, ta'lim oluvchilarning zamonaviy elektron platformalar orqali turli mamlakatlardagi tajriba, kurs va resurslarga kirish imkoniyatini kengaytiradi.

Tadqiqot obyekti va qo'llanilgan metodlar. Uzluksiz ta'lim tizimi doirasida raqamli va masofaviy ta'limning qo'llanilishi inson kapitalini rivojlantirish, mehnat bozorining talablariga moslashgan mutaxassislarni tayyorlash, zamonaviy kasblarga mos kompetensiyalarni shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon pedagoglardan yangi metodik yondashuvlarni, talabalardan esa mustaqil ta'lim olish madaniyati va yuqori darajadagi raqamli savodxonlikni talab qiladi. Shu bois, raqamli ta'lim va masofaviy o'qitish nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda kreativ fikrlash, muammolarni hal etish, jamoaviy ishlash va zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantiruvchi samarali vosita sifatida qaralmoqda.

Bugungi globallashtirish davrida raqamli ta'lim va masofaviy o'qitishni uzluksiz ta'lim tizimiga keng tatbiq etish mamlakatning intellektual salohiyatini rivojlantirish, bilimlarni xalqaro maydonga integratsiya qilish va zamonaviy bilimlar almashinuvini jadallashtirish uchun muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan mazkur mavzuning dolzarbligi, uning ilmiy-amaliy ahamiyati hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini chuqur tadqiq etish bugungi kun ta'lim tizimi oldidagi eng muhim vazifalardan biridir.

Raqamli ta'limning asosiy mohiyati – an'anaviy ta'lim usullarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan boyitish, o'quvchi va talabaning bilim olish jarayonini individuallashtirish, shuningdek, pedagog faoliyatini samarali tashkil etishdir. Masofaviy ta'lim esa ushbu jarayonning amaliy ko'rinishi sifatida ta'lim oluvchilar va ta'lim beruvchilar o'rtasidagi vaqt va makon to'siqlarini bartaraf etadi. Bugungi kunda masofaviy ta'lim onlayn kurslar, elektron darsliklar, vebinarlar, videoma'ruzalar, mobil ilovalar va global ochiq ta'lim platformalari orqali yanada rivojlanib, keng qamrovga ega bo'lib bormoqda.

Uzluksiz ta'lim tizimi – bu insonning butun umri davomida bilim olish, ko'nikmalarini yangilash va rivojlantirish imkoniyatini beruvchi kompleks tizimdir. Bu tizimda raqamli va masofaviy ta'limning o'rni beqiyosdir. Chunki ular shaxsga bilim olish erkinligini, o'z qiziqishlari va imkoniyatlariga qarab rivojlanish sharoitini, zamonaviy bilimlarni qisqa muddatlarda egallash imkoniyatini yaratadi. Shu bois, bugungi kunda raqamli ta'lim va masofaviy o'qitish uzluksiz ta'limning muhim bo'g'ini sifatida qaralmoqda.

Raqamli ta'limning afzalliklari juda ko'p. Avvalo, u ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratadi, ya'ni shaharda yoki qishloqda yashashidan qat'i nazar, har bir o'quvchi va talaba zamonaviy bilim manbalariga ega bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, ta'lim jarayonida interaktivlik va tezkorlikni ta'minlab, ta'lim oluvchilarni bilimlarni mustaqil izlash va amaliy qo'llashga undaydi. Uchinchidan, o'qituvchilar uchun o'quv jarayonini rejalashtirish, nazorat qilish va samaradorligini baholash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, masofaviy ta'lim ham uzluksiz ta'limda katta ahamiyat kasb etadi. Masofaviy ta'lim geografik, iqtisodiy va vaqt cheklovlarini yengib o'tishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, pandemiya davrida bu tizimning ahamiyati yanada oshib, u zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylandi. Hozirgi

kunda masofaviy ta'lim faqat vaqtinchalik yechim emas, balki butun dunyo ta'lim tizimida barqaror tendensiyaga aylanmoqda.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Raqamli ta'lim – bu an'anaviy ta'lim jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg'unlashtirgan holda tashkil etiladigan o'quv jarayonidir. U o'quvchi va talabalarga bilim olish jarayonini yanada qulay, erkin va interaktiv shaklda amalga oshirish imkoniyatini beradi. Raqamli ta'limning mazmuni bilimlarni yetkazishdan tashqari, ularni mustaqil izlash, tahlil qilish, qo'llash va ijodiy yondashuvni shakllantirishga yo'naltiriladi. Asosiy xususiyatlari sifatida shaxsga yo'naltirilganlik, moslashuvchanlik, tezkorlik va global integratsiya imkoniyatlarini keltirish mumkin. Raqamli ta'lim o'quvchilarda nafaqat bilim, balki zamonaviy kompetensiyalarni ham shakllantiradi.

Raqamli pedagogika – bu raqamli texnologiyalar vositasida ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. Uning nazariy asosida konstruktivizm, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va kompetensiyaga asoslangan yondashuv yotadi. Metodologik jihatdan esa raqamli pedagogika ta'lim oluvchilarni faol ishtirokchi sifatida jarayonga jalb qilishni, o'qituvchini esa yo'l boshchi va fasilitator sifatida ko'rishni taqozo etadi.

Masofaviy ta'lim tushunchasi XIX asr oxirlarida paydo bo'lgan bo'lib, dastlab pochta orqali yozma kurslar shaklida amalga oshirilgan. XX asrda radio va televizion darslar keng qo'llanilgan, XXI asrga kelib esa internetning rivojlanishi masofaviy ta'limni yangi bosqichga olib chiqdi. Bugungi kunda masofaviy ta'lim nafaqat qo'shimcha imkoniyat, balki dunyo miqyosida ta'limning asosiy shakllaridan biri sifatida qaralmoqda. Uning evolyutsiyasi jarayonida ta'lim jarayoni bosqichma-bosqich raqamlashtirilib, talabalar uchun qulay va global darajada integratsiyalashgan tizim shakllandi. Masofaviy ta'limning afzalliklari ko'plab ilmiy tadqiqotlarda o'z isbotini topgan. Avvalo, u ta'lim olishda erkinlik va moslashuvchanlikni ta'minlaydi, ya'ni talabalar istalgan joyda va istalgan vaqtda bilim olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ikkinchidan, u iqtisodiy jihatdan samarali, chunki transport, yotoqxona va boshqa qo'shimcha xarajatlarni talab qilmaydi. Uchinchidan, global ta'lim resurslariga kirish imkonini beradi. Biroq masofaviy ta'limning ayrim cheklovlari ham mavjud. Jumladan, texnik vositalarning yetishmasligi, internet tezligining pastligi, o'qituvchi va talabalar o'rtasida yuzma-yuz muloqotning kamligi o'quv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, masofaviy ta'limni samarali tashkil etishda texnik va metodik ta'minot muhim ahamiyat kasb etadi.

Masofaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi va talabalar an'anaviy ta'limdagi roldan farqli vazifalarni bajaradilar. Pedagog endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki fasilitator, yo'l boshchi va motivator sifatida faoliyat yuritadi. U ta'lim oluvchilar uchun o'quv resurslarini tanlaydi, interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqadi, ularning faoliyatini nazorat qiladi va rag'batlantiradi. Talabalar esa o'quv jarayonida passiv tinglovchi emas, balki mustaqil bilim izlovchi, mas'uliyatli va faol ishtirokchi sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, masofaviy ta'lim ta'lim oluvchilarning mustaqil o'qish madaniyatini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Raqamli ta'limning samarali tashkil etilishi bevosita ta'lim platformalari, innovatsion metodlar va o'quv jarayoniga joriy etilgan interaktiv vositalarga bog'liqdir. Hozirgi kunda uzluksiz ta'lim tizimida nafaqat an'anaviy sinf-dars shakli, balki masofaviy va aralash o'qitish usullari ham keng qo'llanilmoqda. Bu jarayon o'quvchilarda mustaqil bilim olish, tanqidiy fikrlash, hamkorlikda ishlash va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonini tashkil etishda shuningdek sun'iy intellekt va big data texnologiyalaridan foydalanish ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning qiziqishlari va individual xususiyatlariga mos shaxsiylashtirilgan ta'lim berish mumkin bo'lsa, katta ma'lumotlar (big data) o'qitish samaradorligini tahlil qilishga imkon yaratadi. Shu bois raqamli ta'lim muhiti uzluksiz ta'limning yangi sifat bosqichiga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. Raqamli ta'lim va masofaviy o'qitish nafaqat texnologik imkoniyatlar, balki pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlarni ham chuqur tahlil qilishni talab etadi. Pedagogik nuqtai nazardan, raqamli ta'lim o'qituvchidan yangi yondashuvlarni, innovatsion metodlarni qo'llashni, ta'lim jarayonini talaba markazli qilishni talab etadi. O'quvchi esa mustaqil bilim olish, o'z-o'zini nazorat qilish va o'zlashtirishni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishi lozim.

Psixologik jihatdan qaralganda, raqamli ta'lim o'quvchilar motivatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Chunki interaktiv darslar, onlayn testlar, vizual materiallar o'quvchini o'quv jarayoniga qiziqtiradi. Shu bilan birga, masofaviy ta'limda ijtimoiy izolyatsiya, muloqot yetishmasligi, diqqatni jamlashdagi qiyinchiliklar kabi muammolar ham uchray turadi. Shuning uchun o'qituvchilar psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan foydalanishi zarur. Ijtimoiy jihatdan esa raqamli ta'lim ta'lim oluvchilar orasida imkoniyatlarni tenglashtiradi. Masalan, geografik masofadan qat'i nazar, har bir o'quvchi sifatli ta'lim resurslaridan foydalanishi mumkin. Biroq bu jarayonda raqamli tengsizlik, texnik vositalarga ega bo'lishdagi farqlar, internet tezligi va iqtisodiy imkoniyatlar muammolari mavjud. Shu bois raqamli ta'limni ijtimoiy adolat tamoyillariga mos holda joriy etish davlat siyosatining muhim vazifasi hisoblanadi.

Kelajakda raqamli ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanadi. Raqamli ta'limning istiqbollari bir necha yo'nalishlarda namoyon bo'ladi: birinchidan, shaxsiylashtirilgan ta'lim yanada kengayadi va o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos ta'lim dasturlari ishlab chiqiladi. Ikkinchidan, virtual va kengaytirilgan reallik (VR va AR) texnologiyalari yordamida yangi avlod virtual laboratoriyalari, simulyatsion mashg'ulotlar va tajribaviy o'quv kurslari keng qo'llaniladi. Uchinchidan, global ta'lim tarmoqlari rivojlanib, xalqaro hamkorlik kengayadi.

Shu bilan birga, raqamli ta'limni rivojlantirish jarayonida muammolar ham mavjud. Masalan, texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, internet tezligining pastligi, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasi yetarli darajada shakllanmaganligi, o'quvchilarda axborotdan oqilona foydalanish madaniyatining pastligi. Bundan tashqari, raqamli ta'limning haddan tashqari ko'payishi insonlarning ijtimoiy muloqotini cheklashi va psixologik muammolarni yuzaga chiqarishi ham mumkin. Shu sababli raqamli ta'lim va masofaviy o'qitishni rivojlantirish istiqbollari texnik, pedagogik va psixologik jihatlarni uyg'unlashtirish bilan bog'liqdir. Bu jarayonda davlat siyosati, xalqaro hamkorlik, pedagoglarning malakasini oshirish va zamonaviy raqamli infratuzilma yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Raqamli ta'lim va masofaviy o'qitish zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas bo'g'iniga aylanmoqda. Globallashuv, raqamli texnologiyalar taraqqiyoti, axborot-kommunikatsiya vositalarining keng joriy etilishi ta'lim sohasida tub o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Raqamli ta'lim, bir tomondan, ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'quvchi va o'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, ta'lim resurslaridan erkin foydalanish imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan, yangi metodik yondashuvlarni, pedagogik innovatsiyalarni talab etadi.

Masofaviy o'qitish, ayniqsa, pandemiya sharoitida o'zining samaradorligini ko'rsatdi va ta'limning uzluksizligini ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qildi. Shu bilan birga, raqamli ta'lim ijtimoiy tenglikni ta'minlash, chekka hududlardagi o'quvchilar uchun sifatli bilim olish imkoniyatini yaratishda ham katta ahamiyatga ega. Biroq, raqamli ta'limning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun qator muammolarni hal etish lozim: infratuzilmani rivojlantirish, internet tezligini oshirish, pedagoglarning raqamli kompetensiyasini shakllantirish, o'quvchilarda media va axborot madaniyatini tarbiyalash. Bundan tashqari, psixologik omillar – ijtimoiy izolyatsiya, diqqatni jamlashdagi qiyinchiliklar – ham e'tibordan chetda qolmasligi zarur.

Raqamli ta'lim va masofaviy o'qitishning uzluksiz ta'limdagi o'rni beqiyosdir. U ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqadi, raqamli iqtisodiyot va innovatsion jamiyat qurishda asosiy omil sifatida xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan islohotlar va ilmiy izlanishlar ta'limning samaradorligini oshirish, o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish hamda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Matkarimov I. Masofaviy o'qitish psixologiyasi. – Samarqand: Zarafshon, 2022. – 120–136-betlar.
2. Mamatqulova D. Boshlang'ich ta'limda raqamli vositalardan foydalanish. – Toshkent: TDPU, 2021. – 77–93-betlar.

3. Safarov B. Onlayn ta'limning nazariy asoslari. – Namangan: NDU nashriyoti, 2020. – 56–70-betlar.
4. Qodirova S. Elektron ta'lim va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 134–148-betlar.
5. Hamidov A. Masofaviy ta'limda interaktiv metodlar. – Toshkent: TDYU, 2022. – 43–58-betlar.
6. Nazarova N. Ta'lim jarayonida multimedia texnologiyalari. – Jizzax: JDPU, 2020. – 99–117-betlar.
7. Saidov F. Uzluksiz ta'lim va axborotlashgan jamiyat. – Toshkent: Fan, 2021. – 61–79-betlar.
8. Khusenova, A. (2022). The process of integrating the activities of the teacher in the design of mother tongue education. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), 216-227.
9. Sharipovna, Husenova Aziza. "Effectiveness of teacher modeling in integration of mother language and reading lessons in primary class." "USA" International scientific and practical conference topical issues of science. Vol. No. 1. 2023.
10. Sharipovna, H. A. (2023). The Practical Importance of Bloom's Taxonomy in Elementary Reading Literacy Lessons. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies* (2993-2157), 1(10), 203-206.
11. G'afarovna, J. H. (2023). Xalqaro tajribalar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish. *Pedagogs jurnali*, 1(1), 489-489.
12. G'afarovna, J. H. (2023). Interfaol metodlar yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish. *Pedagogs jurnali*, 1(1), 666-666.
13. Jumayeva, H.G'. (2023). Boshlang'ich sinf ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini takomillashtirish metodikasi. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 45-47.